ԱՐԱՐԱՏ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ։

Թիւ Ա. — ՇՐՋԱՆ Է. **1874** ՏԱՐԻ Է. — ՅՈՒՆՎԱՐ 31

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԺՈՂՈՎՈՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՆԴԵՐՁ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ։

(Շ-ր-Ն-կ-Ր-Ն)։

«Լուրքն ըէ «ՀՂԷ» պարտ է Եպէսկոպոսաց գործ-ը-Ընեամբ պահել զգանձս իրեաց Եկեղեցոյ, և կամ որոց և «ՀՂԷ» մատակարարել։

«Լաւահանգիստ է ամենեցուն տաճարն աղօթից և տեղի խնդրուածաց մերոց, զոր յարանուանաբար Եկեղեցի սովոր եմք կոչել, ունելով յինքեան նաւապետ կարապետութեան զտեսուչ Եպիսկոպոսն, զի խնամոտ և արդիւնաբար կամօք անշարժ ունիցի զսահման իւրոյ կարգին. վասն այնորիկ առհասարակ ի Քրիստոս հաւատացեալք ապաւէն ստպաստանի ունին ըստ սուրբ Եկեղեցի. զի արդարոց և մեղաւորաց է նաւահանգիստ և տեղի յուսոյ փրկութեան մերոյ. և իւրաքանչիւր ոք փութայ սրտիւ յօժարութեամբ զուխտս և զպատարագս և զընծայս իւր մատուցանել. իշխանք զգեօղս և զդաստակերտս և զգանձս ոսկւոյ և արծաթոյ. այլք յանդաստանաց և ի պաճարաց և ի հանդերձից պատուականաց. ոմանք վասն անձանց փրկութեան. կէսք յաղագս սիրելեաց և ծնողաց. և զվախճանելոյն հատուցանել մասունս, զարդ և պայծառութիւն կազմելով ոգւոց և մարմնոց. քանզի անսայթաք յորդորմամբ *). քանզի Տէրունական բանն զգուշացուցանէ ծառայից և պատուիրանապահաց իւրոց թէ՝ «Դանձեցէք ձեզ գանձս յերկինս, ուր ո՛չ ցեց և ո՛չ ուտիչ ապականեն և ո՛չ գողք ական հատանեն և գողանան»։ Եթէ՝ «Պատարկաձեռն ամենեւիմբ մի՛ երևեսցիս առաջի իմ»։ «Զեն այդրէն, ասէ, յերկրի նուիրական տուրքդ ձեր, այլ ի կառս

(*) Քանզի անսայթաք յորդորմամբ՝ թերութիւնքդ ի սմին, ուստի և միջանկեալ։

բարձրութեան երկնից, յանսխալ և անվրէպ գանձարանին,,։

«Տեսանե՞ս զի Աստուծոյ են ինչքն, քանզի իւր համարի զտուրսն մեր և ոչ մարդոյ ումեք. բայց միայն զի պահապան և վերակացու է, տեսուչ է Եպիսկոպոսն. բազում ապա զգուշութեան պէտք են Եպիսկոպոսին և երկիւղի. զի եթէ որք զմարդկան աւանդութիւն կամ պարտս հոգան և աշխատութիւն կրեն ըղձալով թէ՝ ե՞րբ վճարիցեն, և եթէ դէպ լինիցի փոքր մի ինչ ծախել, գիր առնեն և վկայս անցուցանեն և երդնուն, զի մի՛ երևեսցին թերիք և դաւողք ի գործն իւրեանց. իսկ Աստուած որ քննիչ է խորհրդոց մերոց և չի՛ք ինչ արարած նմա աներևոյթ, այլ ամենայն մերկապարանոց կայ առաջի աչաց նորա, . . . զի՞նչ պատճառս կամ հնարս հնարի Եպիսկոպոսն, յորժամ զաւանդն արքունի զգուշութեամբ ոչ պահիցէ, և ծախիցէ այնոցիկ՝ որոց ոչ իցէ օրէն։ Այսպիսի ինչ յորժամ աւելի զգեստիւք զինքն պճնիցէ, և փերևեթիցի սնգութեան և փափկութեան պարապելով, և ազգականացն զեղուցու տայցէ, և զկատակսն պարարիցէ, և զօրէն իշխանաց բարեկամս աննմանիս յաճախիցէ, և շնորհուկս առնելով ճոխաց և մեծատանց տացէ, այս է չարաչարն վատնել զարքունիսն, և պատժոց լինել արժանի։ Առաքելական պատուոյ եղեր ժառանգորդ, պարտիս և վարուց նոցա նմանել, որպէս գիրք գործոց նոցա վկայեն. բաշխէին ամենեցուն, ում զիարդ պիտոյ ինչ լինէր. զի գանձն աստուածային, որում տեսուչ և մատակարարդ կարգեցար, նեղելոց և որբոց և այրեաց տուաւ յապաւինութիւն, և եթէ միանգամայն ինչ աշխարհի վտանգ հասանիցէ։ Բայց յայլ իրս ամենևին չէ իշխանութիւն ծախել, զի յաղագս հոգւոյ փրկութեան տուան գանձքն. արդ եթէ ոք յայլ ինչ ծախեսցէ, ընդ սեղանակապուտսն տացէ դատ յաւուրն դատաստանի, և պատիւն բարձցի ի նմանէ. զի թէ ժամանակաւոր թագաւորի գործակալք յանիրաւ իրս ծախելով զարքունիսն, պատիժս կրեսցեն և ի պատուոյն ի բաց անկանին, ո՞րչափ ևս առաւել որ զԱստուածայինսն վատնիցեն յանուղղայս, կրեսցեն պատիժս սաստ և ի հանդերձելումն. և թէ ոք աչառիցի այնպիսեացն թոյլ տալով, կցորդ եղիցի չարեաց գործոց նոցա։

«Բայց և դու, ով մտացի հաւատացեալդ, որ յաղագս ի մեղաց քոց փրկութեան և ախտից զտուրս քո տաս, զի ի բաց ընկեսցես զծանրութիւն մեղաց քոց և զայլոց բազմացն այնպէս գիտես, ընդէ՞ր աճապարես զընկեցեալդ տաղտկալի բեռինսն այդրէն առնուլ. վասն որոյ մարգարէն սոսկայր թէ՝ Որպէս բեռն ծանր ծանրացաւ ի վերայ իմ. և երանի եթէ զքոյն իսկ ըզբեռն առնուիր, և ոչ զայլոցն. զի որչափ զառնուլն յաճախես քան զտալն, զմեղացըն քոց սաստկացուցանես զբեռինսն. զի և զայլոցն ևս որ ընկեցեալն է ի վերայ քո, մթերես յօրէնսն և զընկերին զգրաստ անկեալ ընդ բեռամբք՝ չհրամայէ առնել անտես. Յարուցանելով յարուսցես, ասէ, և դու զա՞նձն գլորես անկանգնելի խորտակմամբ։ Նա և եթէ զայլ ոք տեսանէիր անկեալ և բեկեալ, թերևս ողորմէիր, և զքեզ անտե՞ս առնես. յափշտակես, զլանաս զորբոցն և զայրեացն վարձս, կողոպ-

տես զսեղանն, և գարշի՞լ պատճառես ի մեհենացն։

«Երդ քեզէն տուր զիրաւդ. ո՞չ ապաքէն մինչ տաս զտուրսն ի տունն Աստուծոյ, զծանրութիւն մեղացն ընդ նմին հաւատաս ի բաց ընկենուլ, և յուսաս յաւիտենական պարգևացն լինել արժանի. ապա ուրեմն և առնուլն հակառակ՝ զնորին զմեղացն զբեռինսն այդրէն ի քեզ կուտէ, և մշտնջենաւոր տանջանացն լինի առիթ. զի՞նչ օգտիցէ այնպիսի շնորհ՝ որ զանձն տուժէ և կորուսանէ, և ոչ գտանէ փրկանս անձին իւրոյ։

«Լ՝ուր աստուածային գրոցն և ուսի՛ր բարեմտութեամբ. որոց վայելել հրամայէ այնու ընչիւք. Սեղանոյն պաշտօնեայքն, ասէ, ի սեղանոյ անտի կերակրին. և զի՞նչ է կերակուրն, յայտ առնէ։ Զմեղս ժողովըրդեան իմոյ, ասէ, կերիցեն. վասն այնորիկ իսկ ազդէ պատրաստ կալ, թէ՝ Երբիք մինչ չև էք ննջեցեալք, ոչ ուտէք զհաց ցաւոց։ Տեսանե՞ս զզօրութիւն կերակրոցն. քանզի և այլուր յայտնագոյն զդուշացուցանէ քեզ զպատուէրն հրաման տալով, թէ՝ Հպատակ կացէք նոցա, զի նոքա տքնին վասն ոգւոց ձերոց, որպէս թէ համարս տալոց են ընդ ձեր։

«Երդ ընդէ՞ր զայնպիսի ծանրութիւն ձգես ի քեզ և զտոյժս անհնարինս, որ զկէս դիշերն թերևս արբեցութեան պարապիցես. թողում ասել զայլն, ևս և յորսայս անկեալ պարպատիցեն ընդերքըդ՝ թաւելովն և թառանչելովն, և ի պղտորութենէ որովայնին յորձանաց և սաստիկ գոլորշեացն, որ և զձայնն անդամ լսել պաշտաման դժուարանայցես, թող թէ հսկել և տքնութեան պարապել։

«Երդ որպէս հեռի ես ի վաստակոցն աշխատութենէ, հեռանալ պարտիս և ի վարձուցն յափշտակութենէ, և քոյովն շատանալ. դու աւադիկ զանց արարեր ըզձառեցելովքդ որբոցն և այրեաց և տնանկաց, և որ ոք այլ կամիս տալ զկնի քո. քանզի և յաղագս նոցա ապաւինութեան է գանձն աստուածային, որպէս վերագոյնն ասացաք. զի և նոքա մասնաւորք են, զորբս և զայրիս ընդունի Տէր։ Դու թէ՝ Էք նորա ի տնանկս հային։ Կարդասցեն, ասէ, առ իս, և ես լուայց նոցա։

«Երդ ընդէ՞ր զնոսա կացուցանես քեզ ոսոխս և չամաչես. զմուրոյ հացիկն թէ ունէր առաջի քո, գարշելիր թերևս և անարգանս համարէիր զառնուլն. և զինչն անխղճաբար կորզել, և ո՛չ կասկածես, եթէ հաւասար է այնմ մուրոյ. նոքա կողկողին զտառապանսն և զնեղութիւնս և զվիշտս իւրեանց պատմելով, մինչև ցամաքին լեզուքն ի բերանս և վտանգին. ըզվերս և զսեղութիւն մարմնոցն մերկացեալ ցուցանեն. երիթացեալք, բրդզեալք, դողան, սառսռին՝ զի գէթ հուն այնպէս ինչ գտանել կարասցեն ծածկոյթ առնել առականացն իւրեանց։ Դու դու անիրաւ և դրուագեալ բանիւք զնոցայն շոպելով, ի մոռացոնսն կամիս դարձուցանել. զի փութաս այրի առնել զկին քո և որբ՝ զորդիսն, մուրող և թափառական. զի կողկողին առ դրունս վատթարաց. և ապա յիշեցէք զբանն Տեառն Յիսուսի թէ՝ երանելի է տալն մանաւանդ քան զառնուլն։

«Լ՝ասն որոյ աղաչեմ և վկայութիւն դնեմ ձեզ առաջի Աստուծոյ և Յիսուսի Քրիստոսի, որ դատելոցն է զկենդանիս և

զմեռեալս ի յայտնութեան խուռն և յարքայութեան, զի մի՛ ումեք եղիցի թերի գտանիլ ի մասինս յայսմիկ, զոր պատուէր տալով ուսուցաք զօգուտն և ըղպայծառութիւն հոգւոց և մարմնոց. և զի՞նչ օգուտ մեծագոյն քան զայն կայցէ, կամ զուարճացուցանող խնդութիւն, յորժամ Եպիսկոպոսն ըստ Աստուծոյ հաճոյից խնամ տանի Եկեղեցւոյն, և դասք պաշտօնէից գովութեամբ յորդորել զԱստուածն գեղգեղելով հնչեցուցանիցեն, և այլքն առ հասարակ գումարեալք՝ փառս տացեն ամենայաղթ Տէրութեանն. որք և այրիք յանձանձեալք՝ այնպիսի կարգաւ բաւական լինին բանալ զողորմութեան դրունս. երկինք ամբարական լինելով ցողոյ, երկիր ցորենոյ, գինւոյ և իւղոյ, պաճարանոց դալարազարդութեամբ և բոլորովիմբ իսկ ըղձալի կենաց իշխանաց և թագաւորաց ։ ,,

Արտաքոյ այսոցիկ երկուց կանոնական Ընդհանրական ասացեալ թղթոց սրբոյն Սահակայ գտանին յընդարձակ կանոնագիրս և այլ կանոնք գլխակարգութեամբ յանուն նորա, զորոց զհամառօտն յառաջ բերէ Չամչեան օրինակ զայս ։

Վասն Եպիսկոպոսաց և Քորեպիսկոպոսաց։

ա. Իմաստունք և եթ ձեռնադրեսցին Քորեպիսկոպոսք ։

բ. Քորեպիսկոպոսք ուշ դիցեն, զի սուրբ սեղանն խորհրդոյ զարդարեալ պահեսցի. և անպակաս լիցի առաջի նորա լոյս ճրագի ։

գ. Մերձ սեղանոյն կամ յաւանդատան լիցի մկրտարանն, յորում իցէ աւազան մկրտութեան ։

դ. Կարգեալ սաղմոսերգութիւնք անխափան կատարեսցին յԵկեղեցւոջ ։

ե. Յամենայն ժամ հսկեսցեն ի վերայ պաշտամանց Եկեղեցւոյ, և յամենայն տարւոջ շրջեսցին ի թեմս իւրեանց տեսանել, թէ ո՞րպէս կատարին ժամերգութիւնք յեկեղեցիս, և ուղղեսցեն ։

զ. Եթէ տեսցեն զոք յերիցանց կամ ի կղերիկոսաց յուլացեալ ի պաշտամունս Եկեղեցւոյ, պատուհասեսցեն ։

է. Եթէ գտցեն յեկեղեցականս զարբեցող ոք, կամ անառակ և կամ պղերգ, որոշեսցեն ի կարգէ պաշտօնէից ։

ը. Զգուշասցին զի պոռնկորդիք և երկկինք մի՛ եղիցին յաստիճան կղերիկոսութեան ։

թ. Մի՛ իշխեսցեն կեղեքել զժողովուրդս ։

ժ. Համեստ գնասցեն վարս ուղիղս յանձին ունիցին յօրինակ այնոցիկ, որ ընդ ձեռամբ նոցա իցեն ։

Վասն Քահանայից։

ա. Քահանայք մի՛ լիցին տգէտք կամ ցոփք ։

բ. Քահանայք փոյթ տարցին տալ ուսուցանել զմանկունս իւրեանց ։

գ. Գլխաւոր քահանայն միշտ կացցէ յեկեղեցւոջ. իսկ այլք շաբաթ առ շաբաթ փոխանակաւ ։

դ. Ի մկրտել քահանային մի՛ սպասաւորեսցէ քահանային կին ոք ։

ե. Ի լինել քահանայի՝ սարկաւագունք մի՛ մկրտեսցեն ։

զ. Պատարագիչ քահանայն կացցէ յեկեղեցւոջ ի տան գլխաւոր քահանային։

է. Գլխաւոր քահանայն կրկին առցէ յԵկեղեցական հասից։

ը. Յամենայն ամի յեւ զատկին առցեն քահանայք զիւղ Մեռոնի ի Մեծ Հայրապետէն (այս ինքն Յընդհանրական Կաթուղիկոսէն)։

թ. Հվարագոյր սեղանոյն մի՛ յանդգնեսցին տալ քահանայք յառաջատար հարսանեաց, և մի՛ զսկիհս յանօթ ըմպելոյ. և որ զայս արասցէ, լուծցի յամենայն կարգէ։

ժ. Քահանայք մի՛ իշխեսցեն գործակալութիւնս առնել ի տունս աշխարհականաց։

ժա. Գերեզմանք քահանայից լիցին առ հանգստարանի ժողովրդականաց. և մի՛ վասն պատուոյ ի մէջ Եկեղեցւոյ ի տեղիս սրբութեան։

ժբ. Քահանայք մի՛ տարցեն զսրբութիւնն ի տունս աշխարհականաց, և անդ տացեն նոցա, բայց եթէ վասն հիւանդաց։

ժգ. Ուսուսցեն զժողովրդականս զգուշանալ ի չարէ. և զանուղղայն պատուհասեսցեն։

ժդ. Հաղայս մի՛ պսակեսցեն։

ժե. Այնպէս և զչափահասս, եթէ չիցեն հաւանեալ ընդ միմեանս։

ժզ. Պննեսցեն զգուշութեամբ զի մի՛ խարդախութիւն ինչ լիցի, կամ բռնութիւն ծնողաց ի պսակիլ որդւոց նոցա։

ժէ. Միաբան կատարեսցեն զպաշտօնն։

ժը. Եթէ զիտասցեն, թէ ոք կերեալ ինչ իցէ ի տան և կամեսցի հաղորդիլ՝ մի՛ հաղորդեսցեն զնա։

ժթ. Հաւուրս նուիրաց ընծայեալս քահանայից յԵկեղեցւոջ, աշխարհականք մի՛ իշխեսցեն բաժանել յիւրեանս։

ի. Հհասս Եկեղեցւոյ՝ զորս ըստ սահմանադրութեան նախնեաց սովոր են աշխարհականք տալ քահանայից, մի՛ ծախեսցեն ընդվայր։

իա. Մի՛ թոյլ տացեն քահանայք գիներբուս առնել ի սուգս մեռելոց, և կամ կոծ դնել և աշխար առնել։

իբ. Քահանայք զյանցուցեալսն ի ժողովրդենէ իւրեանց մի՛ առանց քննութեան մերժեսցեն ի բաց, և մի՛ պատուհասեսցեն զժողովուրդս այլոյ քահանայի։

իգ. Կրօնաւորք և վանականք մի՛ խառնեսցին յիրս աշխարհականաց, այլ յամենայնի հրաժարական կեանս ունիցին։

ԳԼ. Է.

Երիւրդ Յողով Աշխարհաց յաւուրս Դեմին Սահակայ և որդւոյն Մեսրովբայ վասն ընդունելոյ զքաղաքն Եդեսիոյ և հերետիկոսի զգիրս Թէոդորոսի Մոպսուեստացւոյ՝ վարդապետին Նեստորի։

(Ամք Տեառն 435)։ Հժողովն երկրորդ յԱշտիշատ վասն ընդունելոյ Հայաստանեայց զժողովն Եփեսոսի, մի անգամ դատեալն արարեալ սրբոյն Սահակայ առ ժամանակակից պատմագիրս մեր՝ և ոչ երկիցս, որպէս գնէ Մովս. վարդապետ Զամչեան յամս Տեառն 432 և 445. որ թէև վկայ կոչէ այսմ յայտնի վրիպանաց իւրոց զանուանս յիշեալ ազգային մերոց պատմագրաց այն է Մովսիսի Խորենացւոյն և Կորնոյ նորին ազգակցի, բայց զբանս նոցին ոչ յառաջ բերէ ըստ սովորութեան իւրում ի հաստատութիւն բանից իւրոց, զի մի՛ յայտնեսցին սխալանք իւր, և անհաւասարի տեղեկութիւնքն յառաջ բե-

բեալս նորա ի բանից սինհոդոսաց Լատինացւոց որպէս ինքն ասէ, և հրեհացի սրտութիւն երկիցս նամակագրելոց սրբոց հարց ժողովոյն առ այն առ մերս սուրբ Սահակ. զորմէ սարբե ։

Յերկուց անտի պատմագրաց մերոց ժամանակակցաց սրբոյն Սահակայ Խորենացին Մովսէս ըստ իւրում համառօտագրութեանն զայսչափ ինչ գրէ յաղագս ժողովոյն Եփեսոսի, առանց յիշատակելոյ և զժողովն առնել սրբոյն Սահակայ և Մեսրովբայ առ այս յԱշտիշատ, թէ՝ "վասն զի ոչ հանդիպեցան յայնմ ժողովի (յԵփեսոս) մեծն Սահակ և Մեսրովբ, գրեն առ նոսա Կիւրեղ Աղէքսանդրացի և Պրոկղ Կոստանդնուպօլսի և Ակակ Մելիտինոյ Եպիսկոպոսք, զգուշացուցանելով զնոսա. քանզի լուան եթէ ոմանք ի չարափառացն աշակերտաց առեալ զգիրսն Թէոդորոսի Մամուեստացւոյ զվարդապետին Նեստորի և զաշակերտին Թէոդորի՝ գնացին յաշխարհն Հայոց։ Ապա եկեալ թարգմանիչքն մեր . . . գտին զմեծն Սահակ և զՄեսրովբ յԱշտիշատ Տարօնոյ, և մատուցին զթուղթսն և զկանոնս ժողովոյն Եփեսոսի՝ վեց սահմանեալ կանոնագլուխ, և զստոյգ օրինակս գրոց,, (այս ինքն Աստուածաշնչին)։,, Գիրք. Գ. ԿԱ։

Իսկ Կորիւն՝ որ մի ի յիշեալ թարգմանչացն էր բերողաց զթուղթս ժողովական հարց ի Կոստանդնուպօլսոյ առ սուրբն Սահակ, պարզաբար իսկ գրէ զերկրորդ ժողովոյն Աշտիշատայ, ուր սուրբ հայքն մեր որպէս ընկալան զսուրբ ժողովն Եփեսոսի ընդդէմ Նեստորի մարդադաւանին, նոյնպէս և հերքեցին զգրուածս Թէոդորոսի Մամուեստացւոյ, յասելն ։

"Յայնմ ժամանակի բերեալ երևեցան ի Հայաստան աշխարհին գիրք սուտապատում ընդունայնախօս աւանդութիւնք առն ուրումն Հոռոմի, որում Թէոդորոս անուն. վասն որոյ Սինհոդոսական Հայրապետացն Եկեղեցւոյ սրբոյ նշանակեալ ազգ առնէին ճշմարտահաւատ փառաւորչացն Սահակայ և Մաշտոցի. և նոցա ճշմարտասէր փութով զայն ի միջոյ բարձեալ աշխարհահալած արտաքոյ իւրեանց մերժեցին, զի մի՛ ի լուսաւոր վարդապետութիւնն ծուխ սատանայական յարիցէ,,։

Զայս հաստատէ և Յովհան Իմաստասէրն կոչեցեալ Հայրապետ ի պատմութիւն ազգային ժողովոց գրեալս յինքենէ ի սրբոյ Լուսաւորչէ անտի մերմէ մինչև ցինքն. որ արար զժողովն ի Մանազկերտ. այսպէս ասելովն ։

"Երկրորդ ժողով արար սուրբն Սահակ և երանելին Մեսրովբ յԱշտիշատ, յորժամ հասին թուղթքն ի Կիւրղէ և ի Պրոկղէ, որք յԵփեսոս երկու հարիւրքն ժողովեալք, յորժամ զՓառքն ի բարձունս կարգեցին, յաճախելով ի բանս հովուացն պարապելով ընդդէմ Նեստորի անիծելոյ,,*)։

(*) Այսօրինակ վկայի դարձեալ և ի պատմութիւնս ժողովոյ, որ գրեցաւն յետ մահուան Մովսէս Կաթողիկոսի. ի ժողովն Դվնայ, յորում էին Թէոդորոս Մարդպետական Եպիսկոպոս և այլք, զոր ունիմք յառաջ բերել ի տեղւոջ իւրում. (ի ձեռագիրս). Վկայէ այսմ և Մխիթար Գօշ ի թուղթն իւր առ Զաքարէ սպասալար յաղագս ժողովոց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ. (ի ձեռագիր օրինակին).

Այսցանէ ահա յայանի երևի զի սուրբն Սահակ ոչ եթէ ի Մաքսիմիանոս պատրիարգէն ընկալեալ էր զթուղթ և զկանոնս սուրբ Յովհաննէս, այլ ի Կիւրղէ և ի Պրոկղէ ընկալաւ զդիրս և զկանոնս. ընդ որ և ինքն հանդերձ Մեսրոպաւ երանելեաւ երկրորդ անգամ Յովհաննէ արարեալ յԱշտիշատ Տարոնոյ, ընկալաւ զկանոնս սրբոյ Յովհաննէ և խոստովանեցին ըստ Խորենացւոյն բանի՝ մի որդի Աստուծոյ՝ զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, և Աստուածածնին՝ զամենասուրբ կոյսն Մարիամ, և մերժեցին զՆեստոր և զաղանդ նորա. մերժեցին նոյնպէս և արտահալած արարին ի Այրարատեան աշխարհի ըստ գրելոյն Կորնոյ՝ զդիրս Թէոդորոսի Մամուեստացւոյ. և զՓառս ի բարձունսն ընկալան և կարգեցին ի ժամակարգութիւնս Այրարատեանցն Եկեղեցւոյ։

Ուստի երևի ի վերոգրելոցս հաւատաւ, եթէ Միքայել Չամչեան յանտոյգ ապերաց իցէ առեալ զսուտ տեղեկութիւնսն և խանդարեալ այսպէս զբոլոր պատմութիւն Յովհաննէ Այրարատեանցն Եկեղեցւոյ, որ ընդդէմ ժամանակակից պատմագրաց ազգիս երկիցս դնէ արարեալ Յովհաննէ սրբոյն Սահակայ յԱշտիշատ բաց յառաջնոյն, վասն Յովհաննէ Եփեսոսի. և թէ գրեալ իցեն թուղթս նախ Մաքսիմիանոս և ապա Պրոկղ Եպիսկոպոսք Կոստանդնուպոլսոյ առ մերն Սահակ Այրապետ։ Որում և անընտրողաբար հետևող երևի Միքայել Չամչեանցն, դնելով յաղեւսակի պատմութեան Յովհաննէ երկրորդ և երրորդ Յովհաննէ յԱշտիշատ յանուն սրբոյն Սահակայ (ի տպագրեալ աղեւսակն)։

ԳԼ. Ը.

Եռաջին Յովհաննէ Շահապիվանայ, ուր էրեան կանոնք պոռնգանաց վասն օրինաղանցիցն։

(Ամք Տեառն 447)։ Ի միջոցի հօթն ամաց մահուան սրբոյն Սահակայ և Մեսրոպայ ի սկզբան վրդովման սատանութեան համօրէն Այրարատեանցն յերեսաց Յազկերտի արքային Պարսից, յորում ժամանակի և բարձեալ էր ի նորոյ թագաւորութիւն Արշակունեաց, մանալ էին արդէն յոմանս յեկեղեցականս Այրոյ և յաշխարհականս մեծամեծ անկարգութիւնք ի տեղիս տեղիս. սակս որոյ և վարդապետք ժամանակին և նախարարք ազգիս հասեալք առ Յովսէփ Կաթուղիկոս, որ յաշակերտութենէ սրբոյ Թարգմանչացն էր, խնդրեցին ի նմանէ առնել Յովհաննէ ի դարման չարեացն յեօթնեներորդում ամի Այրապետութեան նորա։

Ուստի նա խորհրդով Աւագանւոյն ըզնորընծիւղ չարեացն կամեցեալ ի բաց խլել զորոմն ի բազմաց սրտից, արար Յովհաննէ ի Շահապիվան մերձ յաւան Բագաւան որ ի Բագրևանդ գաւառի ի սահմանակցութեան Տարաղոան գաւառի ի տաբիմամի Այրոյ յամենան Դաւասարդի յաւուր ածնի սրբոյ Կարապետին. յորում էին քառասուն Եպիսկոպոսք, ըստ գրելոյ իմաստասիրին Յովհաննու ի պատմութեան Յովհաննոյ, և երիցունք և վանականք և սարկաւագք ուխտ Եկեղեցւոյ. որոյ ըզպատմութիւն և զկանոնս եդեալս ի նոցանէ ի նոյն լուութիւն առաքելական և Եկեղեցական կանոնաց հաստատութեան, որպէս գրի ի սկիզբն նախադրութեան յիշեալ կանոնացն, ամբողջութեամբ յա-

ռաջ բերեմք սատանօր ի ձեռագիր կանոնագրաց, առանց երկրորդելոյ մեր զայն։

«Սահմանք և կանոնք զոր էդին Վարդապետք Հայոց ի լրումն Անտիոքեան և Նիկիական կանոնաց հաստատութեան»։

Նախադրութիւն.

«Պարտ և պատշաճ է նաւավարին հոգալ զերս նաւին և զշուխս ծովուն նկատել, և ըստ հողմոյն յաջողութեան գնալով ի վերայ վայանաց ծովուն. նոյնպէս և զօրավարին յամենայն ժամ զզօրսն տեսանելով և ի հանդիսի անցանել զայրընտիր, զձի ընտիր, զզէն զանձամբ և ապա սպառազէն զերիվարաւն, ակն ունել ճակատուն յաղթող դասնիլ, և առնուլ զպսակն ի թագաւորէն. ապա առաւելապէս արժան է վարդապետաց Եկեղեցւոյ, հովուաց և Առաջնորդաց արդարութեամբ և սաղոյզ պատուիրանին Աստուծոյ կենդանւոյ յամենայն ժամ յօրէնսն Տեառն խորհիլ ի տուէ և ի գիշերի, և զմանկունս Եկեղեցւոյ նորափեսաւոր զարդարել ի Տէր»։

«Յետ փոխելոյն յերկրէս վարդապետաց հարցն արդարոց և ճշմարիտ օրէնսդիր առաջնորդացն, մնաւանդ սրբոյ քահանային Սահակայ Հայոց Կաթուղիկոսի և հոգելից հոգեկիր ճշմարիտ վարդապետին Մեսրովբայ՝ որ լուսաւորիչ զերկիր Հայոց, ի փոխիլ նոցա յերկրէս, լինէր եղծումն և քայքայումն կարգաց և օրինաց սրբոյ Եկեղեցւոյ, որպէս տեսանէր յառաջագոյն ի տեսլեան քահանայապետն Սահակ, և կամ ևս յառաջ՝ մեծն Գրիգորիոս. և բազմանային, որք յանձխէին ի գործս պղծութեան և յետս ընդդէմ դընացին. ի ցամաքել սիրոյն բազմանայր անօրէնութիւնն, և ոչ ոք էր որ քաղէր զորոմն և կարէր զդաղձն վնասակար. քանզի արմատացեալ էր սէգն և տարածէր օր աւուր և լինէր յանձխումն մծղնէից, կնահանից, պոռնկաց, անձնակամաց, զողոց և ամենայն չարագործաց յաշխարհին Հայոց ի մէջ տանն Թորգոմայ, և լինէր սուգ և տրտմութիւն որ էին ի ժամանակին Վարդապետք, Եպիսկոպոսք և երիցունք և ոչք ունէին զուխտ սուրբ՝ պաշտօնեայք Քրիստոսի և մանկունք Եկեղեցւոյ սրբոյ»։

«Եւ և յուխտէ քահանայիցն ոչ գնային ըստ սրբութեան ճանապարհին, և մանաւանդ զի ոչ էր ի ժամանակին յայնմիկ իշխանութիւն ի ձեռս նախանձայոյզ ազգին Մամիկոնէից, զի հնազանդեալ էին համարձակելոց Պարսկային թագաւորութեան. զի թէպէտ և հիծէին և մռնչէին ի նմանութիւն կորեանց առիւծոյ Վարդանն Մամիկոնեան ազգաւ իւրով հանդերձ եղբարքք, այլ կային իբրև ի գառագղի արգելեալք, և ակն ունէին վերին օգնականութեանն, և տային զիշխանութիւնքն ի ձեռս նոցա»։

«Ապա օր աւուր բղխէ զբան և գիշեր գիշերի ցուցանէ զգործն արդարութեան, բան առ բան հասանէր, և մարդ ի մարդոյ հնչիւն լինէր յիւրաքանչիւր լսելիս. և գային, ժողովին ի հրամանէ միտրանութեան յեղեալ կէտն ի Շահապիվանի՝ բանակեալ թագաւորացն Հայոց ի ժամս նորարիր Տօնին»։

«Եւ լինէր այս ի ԹՀԶ. ամի թագաւորութեանն Յազկերտի Պարսից արքայի և Վասակայ Սիւնւոյ մարզպանին Հայոց

և Վաչանայ Ամատունւոյ հազարապետի և Վրուայ Խոռխոռունւոյ Մաղխազի. և զայլն ժողովէին Եպիսկոպոսք քսան և երիցունք բազումք, սարկաւագք և նախանձայոյզ պաշտօնեայք Քրիստոսի և համօրէն ուխտք Եկեղեցւոյ՝ իշխանք, գաւառապետք, գաւառակալք, պետք, բռնաւորք, զօրավարք, հարիւրաւորք, ազատք, կուսակալք կողմանց կողմանց մեծ աշխարհին Հայոց, նախարարք ամենայն առաջի Վասակայ մարզպանի և Վաչանայ հազարապետի և Վրուայ Մաղխազի, և առաջի գլխաւոր եպիսկոպոսաց՝ Ղազարայ, Տաճատայ, Երտակայ, Դատայ, Եփրեմի և այլոց բազմաց երիցանց գլխաւորաց՝ Յովսէփայ, Յովհաննու, Մեղտեայ, Երեմիայի, Ասպուրակայ, Դանիէլի, Ղեւոնդի սրբոյ, Եղիշէի դրան երիցու և այլոց սրբասէր քահանայից, որք էին նախանձախնդիր օրինացն՝ առաջի աւագ նախարարացն քաջին և կորովւոյն Վարդանայ Մամիկոնենւոյ և Արշաւրայ Կամսարականի և Մանաճիհրի Ռշտունւոյ սպարապետին Հայոց և Զւկայ Դիմաքսենի և այլոց նախարարաց, որք միաբանեալք էին և հաւանեալք արդար օրինաց և քրիստոսական պաշտամանն, և միաբան բարբառէին այսպէս, եթէ՝

««Զնեղեալ զկարգն սրբոյն Գրիգորի և զՆերսեսի և զՍահակայ և զՄաշտոցի դուք այդրէն հաստատեցէք, և այլ ես լաւ, որպէս ձեր կամք են, և մեք անխորժելով յանձին ունիմք. զի կարգք Եկեղեցւոյ թուլացան, և մարդիկ յանօրէնութիւն դարձան. արդ որ օրէնք Աստուծոյ—հաճոյ են և Եկեղեցւոյ, դուք զայն կարգեցէք, և մեք հնազանդիմք. և եթէ ոք հաստատուն ոչ պահէ զկարգս օրինացն Եպիսկոպոս կամ երէց, կամ ազատ, կամ շինական՝ պատուհասեսցի և տուգանս տացէ,,:

««Եւ զայս ասացեալ քահանայապետացըն, եթէ Առաքելականն և Նիկիականն հաստատեալ կացցէ՝ որպէս և էն իսկ, և մեք հնազանդ եմք. բայց որ ինչ պիտոյ է ի լրութիւնս ի նոյն կանոնս, և մանաւանդ ի մէջ տանս Թորգոմայ՝ հաստատեսցի: Արդ կարգեցին և եդին այսպէս,,:

Սահմանք և կանոնք զոր եդին Վարդապետք Հայոց՝ ի նոյն ժողովին Առաքելական և Նիկիական կանոնաց հաստատութեան:

ա. Եթէ Եպիսկոպոս ոք գտցի ի պըղծութեան և կամ ի պոռնկութեան և կամ զի՞նչ և իցէ վատթարութեան, և զառաքելական պատիւն անարգեաց և ըզսուրբ Աթոռն, անպիտանի առնէ զիր, Ընդ գողս ընթանայիր, ընդ շունս դնէիր զվիճակ քո, և վկայութեամբ ի յայտ եկեսցէ, յաթոռոյն ի բաց մերժեսցի և զքահանայութիւնն մի պաշտեսցէ, Ռ.Մ. դըրամ ի սուրբ Աթոռն տուգանեսցի, և անձին խուրումն լիցի մեղայիր. քանզի Մարդ ի պատուի էր և ոչ իմացաւ. և զտուգանն կարօտելոց բաշխեսցեն. զի պարտ էր նմա յամենայն ժամ յօրէնս Տեառն խորհել և մի զարտուղի անկանիլ, և մի աշակերտեալք զնոյն մատուցեն:

բ. Երէց որ գտցի ի պղծութիւն կամ ի պոռնկութիւն, կամ յայլ վատթարութիւն, և վկայութեամբ իրքն ի մէջ եկին, զերիցութիւնն մի պաշտեսցէ, երեք հարիւր դրամ տուգանեսցի յաղքատս, և

նա ի գլխոյ կարգի կացցէ. ապա եթէ ի դպրութեան ի նոյն պղծութիւն գտցի, ի կարգէն ելցէ և ի դպրութենէն կենաց, մինչև ի կարգ ուղղութեան եկեսցէ ապաշխարութեամբ: Իսկ սահման Եպիսկոպոսին զճանապարհն նորա, ի դպրաց կարգ մտցէ: Երիցու և սարկաւագի կանոն՝ այդ կացցէ. զի եկեղեցի և սուրբ սեղանն, մանաւանդ Տէրունական խորհուրդն զանաբաւս ընդունի, զի մի՛ բարկութիւնն Աստուծոյ զարթիցէ ի վերայ երկրի ի ձեռն Առաջնորդի:

Եթէ կնաւ երէց գտցի ի պղծութեան և կամ յայլ գործս և ստուգեսցի վկայիւք, քահանայութիւնն լուծցի, և յեկեղեցւոյ բաժնէ հեռասցի. երեք հարիւր դրամ տուգանս տացէ ի կարօտեալս. թէ երէց թէ սարկաւագ՝ կանոն այդ լիցի. և նոքա ի զինուորաց կարգի կացցեն ի բաժնի և ի հարկ արքունի. և ընդ պաշտօնեայս մի՛ խառնեսցին: Ապա եթէ կին երիցուն կամ սարկաւագին ի շնութեան գտցին, ընտրոյ անարգ նոյն լիցին. կամ զեկեղեցին ընտրեսցեն և զքահանայութիւնն, կամ զկինն. եթէ զքահանայութիւնն, զկինն ի բաց թողցէ, ապաշխարութիւն խիստ ի վերայ դիցեն:

Ապա թէ դուստր քահանայի գտցի ի պոռնկութեան, եկեղեցւոյ բաժնի մի՛ իշխեսցէ. և խիստ ապաշխարութիւն դիցեն և պատուհաս. և որդւոց երիցու նոյն լիցի. եթէ երէցն մեռցի, կինն առն չիշխէ լինել, նոյնպէս և երէցն: Իսկ աղախին պոռնիկ ի քահանային տան մի՛ լիցի, զի սրբութիւն Տեառն է:

Ե. Եթէ ոք կին ունիցի և պոռնկիցի, և զկարգ ամուսնութեանն սրբութեամբ ոչ պահիցէ . . . զայնպիսին կշտամբեսցեն գլխաւորք գանիւք և բանիւք օգտակարօք և յեկեղեցւոյն հանցեն . . : Եթէ ազատ է և զան չմարթի հարկանել, ի տուգանն և յապաշխարութիւնն յաւել երկու հարիւր դրամ յեկեղեցի, երկու հարիւր դրամ կարօտելոց, երկու ամ ապաշխարութեամբ, ապա մտեալ յեկեղեցի՝ ընդ ընկերս խառնեսցի: Եթէ շինական, զան յոլով արբցէ, հարիւր դրամ տուգանս տացէ յեկեղեցի և յաղքատս, և մի ամ ապաշխարեսցէ . . . մտցէ յեկեղեցի. եթէ այր, եթէ կին՝ կանոն այդ լիցի . . : Այս կանոն լիցի նա և կուսի և երիտասարդի. եւն:

Զ. Եթէ թողցէ ոք զկին իւր առանց բանի պոռնկութեան, կամ վասն արատոյ ինչ ի մարմնի, զորդիսն և զկեանսն և զհող և զջուր բաժանեսցեն, և զկէսն կնոջն տացեն. և եթէ կամք են այլում լինել, համարձակ զբաժինն կալցեն և զարքունի հարկ ողջ արասցեն. և այրն որ եթող, եւթն ամ ապաշխարեսցէ, և յեկեղեցի տուգանս տացէ. եթէ ազատ է, երեք հարիւր դրամ. եթէ շինական, զան արբցէ և հարիւր դրամ յեկեղեցի՝ փոխանակ զօրհնութեան պսակն խառնելոյ:

Է. Եթէ կին արար ոք, և կինն ամուլ պատահեաց, և այրն հանցէ վասն ամլութեանն, որ ինչ կնոջն բերեալ էր ի տունն . . . առնուլ իշխեսցէ և գնալ. եթէ քան զամլութիւնն այլ արատ չկայ, տուգան եւս տացէ կնոջն վասն անարգանացն, եթէ ազատ է, հազար երկու հարիւր դրամ, եթէ շինական՝ հազար դրամ . . : Ապա եթէ առնն յառաջագոյն խորհուրդ էր զիւր կինն թողուլ և զայլ առնուլ, և

կամ պոռնկեալ էր ընդ նմա, հարիւր դը-
րամ այրն տացէ յեկեղեցի. և ապաշխա-
րութիւն առնն երեք ամ ընդ ունկնդիրս,
մի ամ ընդ ձեռամբ. մտցէ յեկեղեցի . . ։

Զ. Ընգզամ կանանց որ յառնէ ելա-
նիցեն, զկինն կալցին և ցայրն տացեն .
. ։ Ապա եթէ այրն շնաբարու է կամ
պոռնիկ . . . զանիւ և խրատու կշտամ-
բեսցեն զայրն և հնազանդեցուսցեն. եթէ
ազատ է, տուգանօք զայրն ի կարգ արկ-
ցեն. եթէ դիւրաւ փոխեսցի այրն, կինն
պաշտեսցէ զնա։

Է. Որ բռնութեամբ և անիրաւութեամբ
առևանգեն, կալցեն զկինն և տացեն ցը-
հայր և ցմայր, և տուգան տացեն փոխա-
նակ անարգանացն. թէ ազատ է, և թէ
շինական՝ հազար դրամ . . ։ Ապա եթէ
սուտ փեսայն ընդ աղջկանն պոռնկեցաւ
առանց պսակի, տուգան կալցեն յեկեղեցի.
և երեք ամ ապաշխարեսցէ։ Ապա եթէ
երէց ոք գաղտ պսակ եդ առանց հօր և մօր
աղջկանն, երէցն զքահանայութիւն մի՛
իշխեսցէ վարել և հարիւր դրամ տուգա-
նեսցէ կարօտելոց. և պսակն անվաւեր ե-
ղիցի։ Ապա եթէ յետ խռովութեան և
տուգանաց դարձեալ ի հաւանութիւն
գան . . և յառաջ պոռնկեալ իցեն, պը-
սակ մի՛ օրհնեսցեն, այլ երկրորդի ուռ
օրհնեսցեն. ապա եթէ կուսանք կացեալ
իցեն, պսակ օրհնեսցի։ Թէ ազատ, թէ
շինական՝ կանոն այդ կացցէ։

Ը. Եթէ ոք ի կախարդութեան գտցի
կամ յուրացութեան և կամ յայլ ի չար
գործս, և ի զղջումն և յապաշխարու-
թիւն ոչ եկեսցեն, ըստ գրոց հրամանի
քարկոծ լիցին. ապա եթէ խոստովանեսցի,
մինչև ցմահ իւր ապաշխարեսցէ, տասներ-
կու ամ ընդ ունկնդիրս. և մտեալ յեկե-
ղեցի, եկեսցէ ընդ ապաշխարողսն, մի՛ լոկ ի
Պատարագաներորդսն, այլ յամենայն ժամ. և
քննեալ հերքն ի ձեռն ողորմութեան
բազում ինչ ծախել ի կարօտեալս վասն
փրկութեան անձին իւրոյ, ջերմ արտա-
սուօք զյետին թոշակն առցէ։

Թ. Որք ի հարցուկս և ի դիւթս եր-
թան, տուգան կալցեն. եթէ ազատ է՝
երկու հարիւր դրամ. եթէ շինական՝ զան
արբցէ տասն և հինգ կրկին. հարիւր դրամ
տուգան կալցեն, և կարօտելոց տացեն. ե-
րեք ամ ապաշխարեսցեն՝ հաղորդեսցին։
Ապա եթէ եպիսկոպոս կամ երէց եր-
թեալ իցէ ի հարցուկս, և ստուգեսցին
իրքն երկու կամ երեք վկայիւք, . . . ե-
պիսկոպոսն յեպիսկոպոսութենէն անկցի,
և երէցն յերիցութենէն. հազար դրամ
եպիսկոպոսն տուգանեսցի, և հինգ հա-
րիւր երէցն . . . ։ Ապա եթէ ի կարգէ
պաշտօնէից և յուխտէ Աբեղայից եր-
թեալ իցեն ի հարցուկս, կամ որդի երի-
ցու, զպատուհաս, և զտուգան և զապաշ-
խարութիւն աշխարհականացն կրեսցեն,
և ի կարգէ պաշտօնէից ի բաց ելցեն։ Ե-
թէ այր, եթէ կին՝ կանոն այդ լիցի։

Ժ. Որ ի դիւթութեան գտցին, ԺԲ
կրկին զան արբցեն, խանձեսցեն, մրեսցեն
ոսկերս արկցեն, և յուրկանոց տարցեն,
և երկու ամս աղասցէ գողեացն . . ։ Ե-
թէ ազատ է և ի գողենոց չերթայ, երե-
սուն դրամ ի գողին տացէ, և ինքն եր-
կու ամ յիւր եկեղեցւոջն ապաշխարեսցէ
և հաղորդեսցի, և այլ մի՛ մեղիցէ։

ԺԱ. Որ կոծ դնեն մեռելոց և անյու-
սութեամբ լան, թողեալ զյուսալ և
զօրհնութեամբ հրաժեշտն . . ։ Եթէ

յաղատաց կամ ի շինականաց աւագելական կանոնիւ ընդդիմացու և կոծ եդ, նզովեսցին գնիլքն և կոծողքն. և ամ մի յեկեղեցի մի՛ մտցեն. և տուգան կալցին զազատին հարիւր դրամ, և շինականին յիսուն . . . :

ԺԵ. Որ զկին հօր որդի ունիցի . . . ոչ ընդունի զնա կանոնս. և ի սուրբ եկեղեցի մի՛ մտցէ. և յամենայն ժողովոյն նզովեսցին մինչև ապաշխարեսցեն. Ե ամ ընդ ունկնդիրս, Գ ամ ընդ ձեռամբ, Ծ դրամ աղքատաց, Ծ դրամ յեկեղեցի. քննեալ զվարսն՝ հաղորդեսցի : Եթէ հայր զորդւոյ կին ունիցի, զդոյն պատուհաս և նզովք. եթէ եղբայր զեղբօր՝ նոյն պատուհաս : Եւ թէ զջերմ հարազատի, և զազգականի՝ մի՛ ոք իշխեսցէ առնուլ. եթէ կնոջն կամք լիցին, զպատուհաս և զտուգանս և զնզովս զնոյն կրեսցէ. բայց յապաշխարութիւն կալցեն զկինն և յուրկանոց տացեն, և Ժ ամ ապասցէ զողբացըն. ապա եթէ ազատ է, Յ դրամ տուգան տացէ :

ԺԶ. Որ զազգականն կին առնու . . . զքոյր, կամ զքեռորդի, կամ զեղբօրորդի, կամ զհօրքոյր, կամ զայլ ոք յազգականին իւրում մինչև ի չորորդ ծնունդն՝ կին առնել մի՛ իշխեսցէ, զի մի՛ պատառումն եղիցի սուրբ հաւատոյն. քանզի բարկութիւն անձին իւրում գործէ այնպիսին, թերահաւատ եղիցի, և զաւակ անօրէն անկողնոյ մի՛ բողբոջեսցի . . : Արդ եթէ ոք ընդդիմասցի օրինացս և հաստատեալ կանոնիս, և ի հեթանոսութիւն և ի հրէութիւն կործանեսցի, ընդ նոսին լիցի բաժին նոցա, և յեկեղեցւոյ հեռացեալ լիցի . . : Եւ եթէ այնպիսեացն պսակ ոք օրհնեսցէ, կամ ի հարսանիս երթիցէ, կցորդ եղիցի գործոց նոցա և ի կարգէ պաշտօնէիցն հեռասցի . . : Եւ որ խոտորեցաւն յօրինաց և յեկեղեցւոյ, եթէ դարձցի ի զեղծ ամուսնութենէն, ի ձեռն մեծամեծ տրոց մինչև զկէս ընչից և զկէս իրաց և զկենաց հոգւոց իւրեանց տացեն ի կարօտեալս և ի վշտագնեալս. յԵկեղեցւոյ զաւուրս կենաց իւրեանց ապաշխարեալ՝ ի վախճանի իւրում լիցի արժանի հաղորդելոյ: Եւ գլխաւորք եկեղեցւոյն որ ի խորհրդին էին և որ զպսակն օրհնեաց, Ռ. դրամ եպիսկոպոսն, Մ՝ երէցն տուգանեսցեն, և ապա մտցեն յերիցութիւն . . . :

ԺԷ. Եպիսկոպոս ոք, կամ երէց կամ սարկաւագ կամ մի ի պաշտօնէից՝ տան տիկին անուն մի՛ իշխեսցէ առնել որպէս սովորութիւն է մծղնէից. ապա եթէ ունիցի ոք և վկայութեամբ ի յայտ եկեսցէ, ի կարգէն յորում է, անկցի ի բաց, և համարեսցի որպէս զամպարիշտն և զմաքսաւորն. զի սուրբ Եկեղեցի և խորհուրդն Տէրունական զանարատն ընդունի. զի ըսպասաւորք ի ձեռն նորա փրկեսցին :

ԺԸ. Զի եթէ ոք ի պաշտօնէից և յուխտէ մանկանց ի հաւատս կայցէ, կամ մենակեաց կամ զի՞նչ և է, զսրբութիւն կամ զկուսութիւն պահել, և կենացն յուխտենից հասանել, ընդ ընկերս կայցէ ընդ ճշմարիտս և ի միմեանց շինեսցին սիրովն Քրիստոսի . . : Որ միայնակեաց կամի լինել և կուսան, և զհաբեղայութիւն յանձն առնուլ, զկանոնդ զայդ կալցէ, ամենայն որ ի հաւատս կացցէ :

ԺԹ. Առանց կամաց գլխաւոր Եպիսկոպոսի աշխարհին՝ Եպիսկոպոսք մի՛ լիցին.

և վանայ երէց կամ անապատաւոր առանց գաւառի Եպիսկոպոսին չիշխէ լինել. եպիսկոպոս ոք, կամ երէց, կամ ազատ, կամ շինական վասն առաջնորդս կարգելոյ և հովիւս պատրաստելոյ Եկեղեցւոյ և օրինադիրս . . . թէ կարի յանարգաց ոք է և յարհամարհելոյ, և միայն նախանձաւոր սրբութեանն և օրինացն է, յառաջ կալցին . . . ։

ԺԷ. Եթէ ոք նշխարս Մարտիրոսաց կամիցի դնել, առանց Եպիսկոպոսի աշխարհին մի դիցէ . . ։ Եթէ ոք ի սուրբ տեղացն Մարտիրոս բերէ, առ Եպիսկոպոսն բերցէ վկայութեամբ և թղթով եպիսկոպոսացն ուստի բերին, և իւրեանց Եպիսկոպոսի հրամանաւ դիցեն՝ ուր արժան է։ Եւ եթէ ոք սեղան կամի կանգնել, Տէրունական խորհրդին, առանց Եպիսկոպոսին մի իշխեսցէ . . . ։

ԺԸ. Եթէ վարդապետի ուրուք կամ զաշակերտ կամ զժողովրդական կամ զքահանայ նզովեալ իցէ կամ բանադրեալ, այլոց տեղեաց վարդապետ կամ Եպիսկոպոս կամ քահանայ մի իշխեսցէ զանիծեալն օրհնել և զբանիւ կապեալն լուծանել, բայց թէ հաւատով և ի սէրն հոգեւոր յուղղութիւն եկեսցէ . . . ։

ԺԹ. Եթէ ոք ի մծղնէութեան գացի կամ երէց՝ կամ սարկաւագ կամ ի հաբեղայից՝ քահանայութիւնն լուծցի, առուէսագրոշմ ի ձեռնասն դիցէ, և ի տեղի մի ճգնաւորաց յապաշխարութիւն տացեն. ապա թէ դարձեալ ի նոյն գացի, զՋիղան կարեսցեն զերկոսեան և ի դոդենոցն տացեն . . . ։

Ի. Որ յուրուք ժողովրդենէ մծղնէ գացի, և երէցքն գիտեն և ոչ յայտնեն եպիսկոպոսին, եթէ յայտնի լիցին թէ գիտէր երէցն զգործս նոցա, և ոչ բողոքեաց եպիսկոպոսին, զպատուհասն զոր եղին կանոնքս՝ կրեսցեն . . ։ Ապա եթէ երէցն ասիցէ ցԵպիսկոպոսն և յայտ առնէ, և Եպիսկոպոսն կարասի առնու և ծածկէ կամ աչառի . . . այնպիսին նզովեալ եղիցի և յԵկեղեցւոյ հեռասցի։ Եթէ իշխան ոք ծածկեաց և թագոյց ըզմծղնեայսն կամ վասն կարասւոյ, կամ վասն ակնառութեան . . . նոյնպէս նզովեալ եղիցի . . . ։ Կամ իշխան ոք կամ ընտանիք նորին գացին ի մծղնէութեան, նոյնպէս նզովեալ եղիցին, և ի հրապարակ մի իշխեսցին զալ . . . *)։

Եւ եղեալ միաբան քահանայապետից և քահանայից և ամենայն հաւատացելոց զկարգս զայս և զկանոնս, և ընթերցեալ առաջի ամենայն զօրացն և զօրագլխաց, և հաճէին հաւանութեամբ ամենայն աշխարհն Հայոց, ասելով միաբան զօրացն և զօրագլխաց, իշխանացն և նախարարաց, ազատաց և շինականաց թէ՝ «այո՛ այո՛ կարգ և օրէն այդ կացցէ ինչ որ վասն մեր օգտի է և փրկութիւն ոգւոց մերոց. իշխանութիւն եկեղեցւոյ Աստուծոյ և մեզ առաջնորդ և առիթ ի կեանսն յաւիտենից. ամէն։

(Շ-ր-ն-Ն-Ի-Ն).

ԱՐԻԷԼ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.

(*) Այս ամենայն քանեբին կանոնք եղեալք յառաջին ժողովն Շահապիվանու, կոչեցեալք Կանոնք տուրանաց վասն օրինազանցից՝ գրեալք են օրինակօք և ընդարձակ վկայութեամբք սուրբ գրոց ի կանոնագիրս մեր, զորս ըստ այսմ համառօտեցաք։